

A könyvtári kölcsönzés kötelme

SZÁSZ GÉZA

I.

A szocialista társadalomban az olvasás a dolgozók mindennapi szükséglete, mert a lakosság kulturális igénye állandóan növekszik. Egyre nagyobb tömegek látogatják a különböző típusú könyvtárakat és mind fokozottabban igénylik ezek kölcsönzőszolgálatát, mert a fejlődő élet üteme, az ipar, a kereskedelem, a mezőgazdaság modernizálódása, állandó fejlődése nem nélkülözheti a könyvet, mely nem más, mint a tudomány és műveltség terjesztésének egyik eszköze.

Alkotmányunk kimondja a dolgozóknak a művelődéshez való jogát, melyet a népművelés kiterjesztésével és általánossá tételével valósít meg a Magyar Népköztársaság. Ennek a kiterjesztett és általánosított népművelésnek egyik leglényegesebb eszköze a könyvtárak széles hálózata. Az általános tudományos és a tudományos szakkönyvtárak, valamint a közművelődési könyvtárak kölcsönzési és olvasószolgálatukkal biztosítják a dolgozók, a lakosság és a tudományos kutatók számára művelődésükhöz és kutatásaikhoz nélkülözhetetlenül szükséges könyvtár- és könyvhasználatot.

A szocialista társadalomban a könyvtárakat kölcsönzési szabályzataiknak megfelelően használhatják az olvasók. Nem jelenti a könyvtárhasználat korlátozását az, hogy nem mindenki kereshet fel minden korlátozás nélkül bármely könyvtárat, és hogy a könyvtárak csak szabályzatuk keretei között elégíthetik ki olvasóik könyvigényeit, hanem ezek a szabályok biztosítják a könyvtárak könyvvállományának megfelelő forgalmazását.

A könyvtár és az olvasó között a kölcsönzéseken keresztül jogviszony, kötelmi kapcsolat létesül. A kötelelem egy olyan meghatározott szerződéses jogviszony, amelyben a szerződő felek egymásiránt jogosítva és kötelezve vannak. Kérdéses itt azonban az, hogy a könyvtári kölcsönzés a kötelelem végtelen sorában melyikhez kapcsolódik.

A könyvtári kölcsönzés nem tekinthető egyszerűen kölcsönzésnek, mert a kölcsönzés mint szerződés csak pénz-elszámolási jogviszony. Ez pedig bankszerű tevékenység. Tehát a könyvtári kölcsönzés ide nem sorolható.

Azon jellegetességek alapján, hogy a könyvtártól kölcsönzött dokumentum egyedileg meghatározott, jogilag nem helyettesíthető dolog, egy időben kialakult az a nézet, hogy a könyvtári kölcsönzés nem más mint bérleti szerződés. A bérleti szerződés leglényegesebb eleme, hogy a bérlő a bérelt tárgyért szerződésben meghatározott bért fizet. Ez meg is állta a helyét akkor, amikor a magán-kölcsönkönyvtárak bizonyos meghatározott díj fizetése ellenében adtak kölcsön könyveket. Mivel pedig a bérleti szerződésnek a legsajátosabb ismertetőjegye a bér fizetése, a könyvtáraink kölcsönzési ügyleteiből pedig ez hiányzik,

e bból csak az következhetik, hogy a könyvtár és az olvasó közötti jogviszony semmikép sem tekinthető bérletnek. Több utasítás kimondja ugyan, hogy kölcsönzési díjat kell fizetni, azonban ez olyan csekély összeg, hogy bérleti díjnak nem könyvelhető el, hanem csupán beiratkozási díjnak.

Csak a diafilmek kölcsönzése tekintetében áll fenn mégis a bérleti jogviszony a könyvtár és az olvasó között. Ez teljesen kimeríti a bérlet ismérveit, mert az ismeretterjesztő diafilmekért egységenként (dobozonként) 50 fillér, a mesediafilmekért 1.— forint kölcsönzési díjat kell fizetni egy hétre. Tehát itt megvan a bérletnek a legjellegzetesebb eleme, a kikötött bérleti díj. Ez azonban nem vonja maga után, hogy a könyvtárak kölcsönzéseit általában bérletnek fogjuk fel.

A könyvtári kölcsönzésnek mint szerződésnek hovatarozását végeredményben és autentikusan maga a Polgári Törvénykönyv dönti el. „Nem ritka a haszonkölcsön valamely szocialista szervezet és az állampolgárok között. Ilyen pl. az ingyenes kölcsönkönyvtárak kapcsolata az állampolgárokkal.”¹ A haszonkölcsön elhasználatlan dolog meghatározott időre történő használatának átengedése. Az elhasználatlanság a haszonkölcsönnek nem lényeges eleme, mert elképzelhető olyan dolognak is a haszonkölcsönbeadása, melynek használása bizonyos fokú elhasználódással járhat. Ilyen a könyv is, melynek használata — bizonyos mértékű rongálódással jár. A leglényegesebb a haszonkölcsön tekintetében az, hogy a szerződés értelmében a kölcsönadott dolog elhasználatlan legyen. Ezt a törvény azzal fejezi ki, hogy a dolog visszaadását, nem pedig a pótlását írja elő. A haszonkölcsön tárgya a kölcsönzés tartama alatt nem megy át az olvasó tulajdonába, hanem a könyvtár a kölcsönzött dolognak csak a használatát engedi át az olvasónak meghatározott időre. Ennek hangsúlyozására azért van szükség, mert ez határolja el a haszonkölcsönt a kölcsönszerződéstől. Ez az elhatárolás lényeges azért is, mert a mindennapi szóhasználat a gyakorlatban nem különbözteti meg élesen a két kötetmi jogviszonyt. A haszonkölcsön másik lényeges fogalmi eleme az ingyenesség és ez határolja el a bérlettől.

Az olvasó a könyvtárba történő beiratkozása alkalmával nyilatkozatot köteles aláírni. E nyilatkozat aláírásával jön létre a szerződés az olvasó és a könyvtár között. A szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges kérdésekben való megállapodása szükséges. Nem kell megállapodni azonban olyan kérdésekben, melyeket vagy jogszabály, vagy kötelező alapfeltételek rendeznek.² Ilyen alapfeltételnek fogható fel a könyvtárak kölcsönzési szabályzata, melyekkel ellenkező megállapodásnak nincs helye. Ebben az esetben az olvasó csak arról dönthet, hogy aláírja-e és ezzel magára nézve kötelezőnek ismeri-e el a könyvtár kölcsönzési szabályzatát vagy sem. A belépési nyilatkozatban mint szerződésben az olvasó arra is kötelezi magát, hogy a kölcsönvett könyvtári dolgot sértetlenül megőrzi és azt a kölcsönzési határidő elteltével visszaadja. E szabályzatok még sok tekintetben nagyon merev elvi álláspontokra épülnek, nem mindig érvényesül bennük a bizalom, mely a szocialista társadalomban egyre jobban tért hódít.

A beiratkozás és az ezzel egyidejűleg aláírt nyilatkozat könyvtáraink gyakorlata szerint az olvasót egy évre jogosítja fel a könyvtár látogatására és szolgáltatásainak igénybevételére. Ebből következik az, hogy a nyilatkozat megtételével létrejött szerződés is addig érvényes, ameddig a nyilatkozat hatályos, tehát egy évig. Ez a tény, jogilag úgy tekinthető, mint egy egyéves haszonkölcsönkeretszerződés, mely az olvasót egy éven át feljogosítja a kölcsönzésre és e keretszerződés az egyes kölcsönzésekkel lesz egyedi, konkrét haszonkölcsönszer-

zódéssé. A könyvtári kölcsönzés olyan haszonkölcsönszerződés, melynek alapján a könyvtár a könyvet vagy esetleg egyéb dokumentumokat a könyvtár kölcsönzési szabályzatában meghatározott időtartamra az olvasó rendelkezésére bocsátja, melyet az olvasó a kölcsönzés lejáratának időpontjában köteles visszaadni.

Az olvasó a beiratkozás alkalmával megfelelő okmányokkal köteles igazolni magát. Ezen iratok alapján állapítja meg a könyvtáros mindazokat az adatokat, melyek eldöntik az olvasónak az illető könyvtárra vonatkozó használati jogosultságát és az esetleges jogi követelésekhez a szükséges adatokat szolgáltatják (név, foglalkozás, lakás, munkaadó).

Az általános gyűjtőkörű országos könyvtárak mellett a közművelődési tanácsai könyvtárak is általános gyűjtőkörűek. E könyvtárak olvasótábora a lakosság legszélesebb köreiből toborzódik. A közművelődési könyvtár használatának általában az a feltétele, hogy az olvasó a könyvtár területén tartozkódjék, ott lakása legyen. A legnagyobb közművelődési könyvtár, mely egyúttal társadalomtudományi szakkönyvtár is, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Ennek kölcsönző olvasója az lehet, akinek a főváros területén lakása van. Családtagok csak fő- vagy társbérlők kezessége mellett iratkozhatnak be a könyvtárba. Meg kell még említeni az Országos Széchényi Könyvtár különleges helyzetét. Az Országos Széchényi Könyvtár hazánk nemzeti könyvtára és a legnagyobb általános gyűjtőkörű könyvtár. Az Országos Széchényi Könyvtár nem kölcsönző könyvtár és anyagát csak olvasótermeiben lehet használni, csak indokolt esetekben, kivételesen engedélyezhető anyagának kölcsönzése tudományos intézeteknek, hivataloknak, tudományos kutatóknak; könyvtárak pedig a könyvtárközi kölcsönzés útján vehetik igénybe az Országos Széchényi Könyvtár anyagát.

A másik nagy közművelődési könyvtárhálózat a szakszervezeti könyvtárak. E könyvtár-típus olvasói általában szakszervezeti tagok, vagy annak az üzemnek a dolgozói, amelyben a szakszervezeti könyvtár működik. A szakszervezeti tagok, ill. az üzemi dolgozók családtagjai is igénybevehetik e könyvtárakat, de nem saját jogukon. Több miniszter lehetővé teszi azonban azt is, hogy a szakszervezeti és üzemi könyvtárakat indokolt esetben a lakosság is igénybevehesse, de csak abban az esetben, ha az üzem területén kívül fekszik és könyvtálmánya kielégítően nagy.

A szakkönyvtár feladata, hogy az illető tudományág szakirodalmát gyűjtse és feldolgozza.

A könyvtárak szolgáltatásait nem csak nagykorúak veszik igénybe, akiknek teljes cselekvőképességük van és így maguk tehetnek teljeshatályú jognyilatkozatot, hanem kiskorúak is, vagy akik a tizennyolcadik életévüket még nem töltötték be. A kiskorúak jognyilatkozatához általában törvényes képviselőjük beleegyezése szükséges. Tehát a kiskorúak könyvtári beiratkozásához a szülő vagy gondviselő kezessége szükséges és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az általános iskolások beiratkozásához még ezen felül az iskolaigazgató hozzájárulását is megkívánja. Az általában használt jótállás kifejezés nem felel meg a harmadik személy által vállalt kötelezettségnek. A polgári jog szerint a jótálló csak az átadásig felel. A könyvtár a harmadik személytől nem annak biztosítását kéri hogy az olvasó helyesen és pontosan teljesítsen, hanem azt, hogy ha az olvasó nem teljesíti a visszaszolgáltatási kötelezettségét, helyette a harmadik személy teljesítse azt. Ez pedig nem jótállás, hanem kezesség, mert a kezes arra vállal kötele-

zettséget, hogy amennyiben az olvasó a könyvtárral szemben fennálló kötelezettségeit nem teljesíti, ő fogja ezt is megtenni.

Egyes esetekben az olvasó olyan könyvtár szolgáltatásait kívánja igénybe venni, amelynek működési területén csak ideiglenesen tartozkodik. A fennálló könyvtári szabályzatok szerint ilyen esetekben csak óvadék vagy letét ellenében kölcsönözhet a könyvtár. A miniszteri utasítás értelmében a közművelődési könyvtárak csak 30 forint óvadék elhelyezése mellett kölcsönözhetnek. Azonban amennyiben az igényelt mű 30 forintnál értékesebb, csak teljes összegű óvadék elhelyezése után teljesíthető az olvasó igénye, vagy csak olvasótermi használatot szabad engedélyezni. Az üdülők és gyógyintézetek könyvtárai pedig a szakszervezeti vagy munkaadói igazolvány letétbehelyezésével biztosítják a kölcsönadott könyvek visszaszolgáltatását.

Az óvadék és a letétbehelyezett igazolvány visszajár, ha az olvasó a kölcsönzött könyvet visszaadja. Ellenkező esetben a könyvtár az óvadék összegéből nyer kielégítést, ill. a letétbehelyezett igazolvány adatai alapján kísérli meg követelésének kiegyenlítését.

A könyvtárak általában saját anyagukat forgalmazzák. Azonban mind gyakrabban előfordul, az olvasók egyre szélesedő érdeklődése és a technikai tudományok rohamos fejlődése miatt, hogy az olvasók olyan műveket is igényelnek, amelyek a könyvtár állományában nincsenek meg. Ilyen esetben a könyvtár a könyvet a könyvtárközi kölcsönzésen keresztül szerzi meg az olvasója számára. Tehát az ily módon a más könyvtártól kölcsönvett könyvet nem az olvasó kapja kölcsön, hanem az a könyvtár, amely igényelte. Ennek alapján kettős kölcsönzés forog fenn, vagyis az egyik jogviszony a két könyvtár között, a másik pedig azon könyvtár, amely a könyvet kapta, és az olvasó között. Ebből következik, hogy a kölcsönző könyvtár ugyanúgy van kötelezve a másik könyvtár felé, mint az olvasó.

Azok a művek, melyeket a könyvtárközi kölcsönzésen keresztül forgalmazzanak, túlnyomórészt már nincsenek könyvkereskedelmi forgalomban és nagyon gyakran külföldről kéri kölcsön. Éppen ezért a rendes kölcsönzésekhez viszonyítva megszorításokat kell alkalmazni és a kölcsönadó könyvtár kikötéseit feltétlenül foganatosítani kell. A könyvtárközi kölcsönzés rendelkezésére kell bocsátani mindazokat a könyvtári dokumentumokat, melyek a könyvtár kölcsönzési szabályzata szerint kölcsönözhetőek. Helyes volna azonban kölcsönzési tilalmat felállítani, mindazokra a kiadványokra, melyek egy évnél nem régebben jelentek meg. Általánosan kialakult gyakorlat szerint a könyvtárközi kölcsönzés útján bekért művek csak a kölcsönző könyvtár olvasótermében használhatók.

II.

A könyvtárak állománya társadalmi tulajdon. Ezért a könyvtárosnak nagy gondossággal és körültekintéssel kell eljárnia a kölcsönzésnél. Olvasó részére könyvet csak abban az esetben szabad kikölcsönözni, ha a könyv átvételét az erre a célra szolgáló személyi lapon aláírásával elismeri. Itt meg kell említeni Furmin szovjet könyvtáros álláspontját, amely Szovjetunióban széleskörű visszhangot váltott ki. Cikkében kifejti többek között az aláírás szükségtelességét. Az aláírás egyedül nem biztosítja a népvagyon védelmét és nem kell feltétlenül minden olvasóban könyvtolvajt látni. Különben is az aláírás megkövetelése nem

riasztja el az utóbbiakat. Különösen nevetségesnek hat — írja a továbbiakban a szerző — Az olvasó aláírása c. rovat a gyermekkönyvtár olvasóinak a lapján. Vajjon elképzelhető-e, hogy a kis első osztályosokat bíróság felelőségre vonják és éppen az aláírásuk fog okmányszerű bizonyítékul szolgálni? Végrehajtási jogunk sem írja elő az átvételi aláírás szükségességét, sem az elismervény felmutatását, hanem a könyvtár hátraléki kimutatása alapján az illetékes közjegyző kiadja a végrehajtási okiratot.

A könyvtárak állománya a művelődés célját szolgálja, ezért annak túlnyomó része kölcsönözhető. Azonban az állandó használat célját szolgáló kézikönyvek, lexikonok, szótárak, ösnyomtatványok, különleges értékű, régi és ritka könyvpéldányok, albumok, egy példányban meglevő folyóiratévfolyamok, térképek és általában a különgyűjtemények anyaga otthoni olvasásra nem kölcsönözhető. Ezek a dokumentumok csak a könyvtárban használhatók vagy esetleg tudományos intézményeknek, hivataloknak, hatóságoknak egész rövid időtartamra kölcsönözhetőek.

A kölcsönzési határidőt mindig a könyvtár kölcsönzési szabályzata határozza meg. Általában ez négy hét szokott lenni, de ettől eltérően a kölcsönzési szabályzatok más határidőket is megállapíthatnak. Sőt gyakori eset, hogy a könyvtáros joga a keresettebb és értékesebb dokumentumok tekintetében rövidebb határidőket megállapítani. A könnyűipari miniszter felhatalmazza a hatáskörébe tartozó üzemi könyvtárosokat, hogy 8—21 napos határidőkben minden egyes esetben ők határozhassák meg a kölcsönzési határidőt. A MÁV szakkönyvtáraiban a kölcsönzési határidő 1 év, de a szabályzat kimondja, hogy a keresettebb könyvek kölcsönzési határidejét a könyvtáros rövidebb időtartamban is megállapíthatja. Folyóiratokat majdnem kizárólag a tudományos szakkönyvtárak kölcsönöznek, de csak nagyon rövid időre.

A kölcsönözhető művek száma mindig a könyvtár állományának nagyságától és forgalmától függ. Irodalmi és ismeretterjesztő műveknél 2—3 munka a szokásos, de tudományos szakirodalom esetében ennél több is kölcsönözhető egy-egy alkalommal, azonban egy tárgy- vagy témakörre vonatkozó egész irodalom egyszerre sohasem kölcsönözhető ki.

A kölcsönzési határidő egy alkalommal a lejárat napja előtt meghosszabbítható, amennyiben másvalaki a kiadványra nem jelentette be igényét. A meghosszabbítást személyesen, a mű bemutatásával lehet kérni, de a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szabályzata lehetővé teszi ennek telefonon történő lebonyolítását is.

A vállalati és üzemi szakkönyvtáraknak lehetőséget kell nyújtaniok arra, hogy a dolgozók, kutatók és tervezők bizonyos szakirodalmat huzamosabb ideig használhassanak. Ezekben az esetekben a dolgozó intézeti használatra bizonytalan, előre meg nem határozott időre kapja kölcsön a munkájához szükséges irodalmat vagy annak egy részét.

A könyvtár és az olvasó között levő kulturális kapcsolatnak megfelelően a kölcsönzés személyi jellegű. Ebből következik, hogy az olvasó csak a könyvtár kifejezett engedélyével adhatja tovább a kölcsönzött könyvet harmadik személynek. Azonban a vállalati és üzemi könyvtáraktól állandó jelleggel kölcsönzött műveket a használója másnak is köteles rendelkezésére bocsátani. Harmadik személy részére a könyvtár engedélye nélkül történő kölcsönzés esetében a könyvtártól kölcsönző olvasó felelőssége megnövekszik, mert ebben az esetben mind-

azokért a károkért is felelős, melyek nem következtek volna be akkor, ha nem adta volna tovább a könyvet harmadik személynek. Azonban ha az olvasó a könyvtár engedélyével adta tovább a kölcsönzött könyvet a harmadik személynek, mentesül a fokozott felelősségtől, mert ebben az esetben a továbbkölcsonzés úgy tekintendő, mintha a harmadik személy a könyvtártól saját maga kölcsönözte volna.

A könyvtári tárgy társadalmi tulajdon és a könyvtári kölcsönzés haszonkölcsön jellegének megfelelően is a kölcsönzés tartama alatt a könyvtár tulajdona változatlan marad. Ennek megfelelően az olvasó a könyvtártól kölcsönzött nyomtatványokat, mint idegen javat, gondosan, a jó gazda módjára köteles kezelni, abba bejegyezni még utólagos eltüntetés szándéka mellett sem szabad. Ez, mint alább látni fogjuk, a kölcsönzési jog megvonását vonhatja maga után. Az olvasónak óvnia kell a könyvet mindennemű megrongálódástól. A kölcsönző a kölcsönzött könyvtári tárgy megrongálásáért teljes anyagi felelősséggel tartozik. Különösen áll ez a nemzeti könyvtár állományára, melynek anyaga többnyire archiválisnak tekinthető és pótlása szinte lehetetlen.

A könyvtárak az olvasók művelődését szolgálják. Éppen ezért mindig rendelkezésükre állanak. Azonban egyes esetekben a könyvtárnak mégis megvan az a joga, hogy bizonyos körülmények esetén az olvasó kérését megtagadhassa. A könyvtár megtagadhatja az olvasó kölcsönigényét egyéb esetek mellett is különösen, ha lejárt vagy elintézetlen kötelezettsége van, a könyvtár-szabályzat értelmében a megengedettnél több mű van nála, egyetlenegy esetben is megcsónkítva hozott vissza könyvet, a könyvtár engedélye nélkül a könyvet továbbadta harmadik személynek, több ízben nem tartotta meg a kölcsönzési határidőt.

III.

A haszonkölcsön megszűnik a kikötött határidő elteltével, vagy a haszonkölcsön célja szerint szükséges idő elteltével, felmondással, ill. a dolog visszaadásával, a kölcsönvevő halálával.⁴ A könyvtári tárgy is visszajár, egyéb kikötések hiányában, a kölcsönzési határidő elteltével, vagy ha a kölcsönzés célja (pl. fotó) megvalósult, ha a könyvtár a könyvvel történő visszaélés miatt még a határidő eltelte előtt visszakéri, vagy az olvasó a határidő eltelte előtt visszaadja, ill. az olvasó meghal.

Az olvasó a kölcsönzött könyvtári tárgyakat a kölcsönzési határidő lejártakor a könyvtárnak visszaszolgáltatni köteles, vagy a kölcsönzést lejáratá előtt meg kell hosszabbítania. Ellenkező esetben az olvasó mint adós késedelembe esik és felelőssége fokozódik. A lejáratási határidőket a könyvtáros köteles nyilvántartani és figyelemmel kísérni. Késedelem esetén az olvasó késedelmi díjat köteles fizetni. A könyvtáros a késedelmes olvasót a kölcsönzési határidő lejártá után 10 nap elteltével köteles felszólítani arra, hogy a könyvet 8 napon belül szolgáltatssa vissza és a késedelmi díjat egyenlítsse ki, vagy a könyv árát a késedelmi díjjal együtt térítse meg. Tehát ha az olvasó a kölcsönzési határidő lejártakor a könyvtári tárgyat nem adja vissza vagy a kölcsönzést lejártá előtt nem hosszabbította meg, minden visszatartott könyvért napi 10 fillért kell fizetni, amennyiben késedelmét elfogadható okkal igazolni nem tudja.

A késedelmes olvasóra a könyvtár által kirótt késedelmi díj nem az okozott kár megtérítése, nem is szolgálhat bevételi forrásul, hanem a közösség haszná-

latára rendelt vagyontárgy jogtalan visszatartásáért fizetendő összeg, melynek az a célja, hogy fegyelmezze az olvasót. Meggondolandó azonban, hogy helyesebb az a gyakorlat, hogy a könyvtár azonnal késedelmi díjat szabjon ki. Talán helyesebb volna csak arra az olvasóra a késedelmi díj fizetése kötelezettségét kiróni, aki a könyvtár felszólítására sem származtatja vissza a könyveket. A késedelmi díj mindaddig a napig esedékes, ameddig az olvasó a könyvet nem adja vissza vagy annak az árát nem téríti meg.

A szerződésben kikötött feltételekhez a feleknek mindig ragaszkodniuk kell. Tehát az olvasónak is feltétlenül be kell tartania a könyvtár kölcsönzési szabályzatát, mint szerződési feltételt. A szerződési feltételeknek be nem tartása, a szerződés azonnali felbontását eredményezheti. A kölcsönzés is megszüntethető és annak joga is megvonható attól az olvasótól, aki a kölcsönzött könyvtári tárgyat megrongálja vagy megcsonkítja. Ha az olvasó megrongáltan vagy megcsonkítva hoz vissza valamely könyvtári tárgyat vagy elveszíti azt, köteles helyette egy másik, azonos kiadású, kifogástalan állapotban levő példányt a könyvtárnak beszolgáltatni. A könyvtári műnek megrongálása vagy elvesztése, a társadalmi tulajdon megkárosítása. A károkozó pedig az okozott kárt megtéríteni köteles.

A még forgalomban levő vagy esetleg antikvár forgalomban fellelhető könyv esetében a kérdés elintézése nem okoz különösebb nehézséget, mert az olvasónak egy másik azonos kiadású példányt kell beszolgáltatnia és a feldolgozási, kötetési költségeket megtérítenie, vagy a könyv kereskedelmi árát költségekkel együtt megfizetnie. Azonban ha a könyv már beszerezhetetlen a könyvtár követelheti a feltételezett beszerzési ár többszörösét is. A könyvtárnak az is jogában áll, hogy a már beszerezhetetlen mű eredeti fotomásolatának árát és az ennek bekötésével előállított költségek megtérítését követelje, még abban az esetben is, ha az így felmerült költségek a könyv árát meghaladják.⁵ A beszerezhetetlen folyóirat példányoknál pedig az egész évfolyam árát kell kártérítésül megtéríteni.

Az ellen az olvasó ellen, aki a könyvtár felszólítására sem adja vissza a kölcsönzött anyagot és a késedelmi díjat sem téríti meg, a törvényes eljárást meg kell indítani.

Az üzemi és vállalati szakszervezeti és szakkönyvtárak kártérítési igényeinek kielégítése viszonylag egyszerű, mivel a dolgozónak a könyvtárba történő beiratkozását a vállalat munkaügyi szervének be kell jelenteni. Ezt az értesítést a dolgozó nyilvántartó-lapjához kell csatolni. Szintén a dolgozó nyilvántartási-lapjához kell csatolni azt az értesítést is, melyet a könyvtár a dolgozó családtagjainak beiratkozása esetén küld a munkaügyi szervnek, mert a családtagok a dolgozó jogán tagjai a könyvtárnak, aki teljes felelőséggel tartozik értük. Amennyiben a dolgozó vagy családtagjaik valamely könyvet jogtalanul visszatartanak, elveszítenek, vagy megrongálnak, a késedelmi díjat vagy az okozott kárt megfelelő összegben a könyvtár értesítésére a vállalat a dolgozó munkabéréből levonja. A dolgozó kilépése esetén a végelszámolást csak abban az esetben kaphatja meg, ha a könyvtár igazolja, hogy sem a dolgozónak, sem családtagjainak könyvtartozása nincsen. Azonban az ilyen jogcímen történő levonások nem haladhatják meg a dolgozó jövedelmének 15%-át.⁶

Ameddig a vállalati és üzemi szakszervezeti és szakkönyvtárak követeléseiket közvetlenül kielégíthetik, addig a közművelődési és szakkönyvtárak ilyen igényeiket csupán végrehajtás útján érvényesíthetik, mivel olvasóik a lakosság széles köréből adódnak. E-szerint ha a könyvtár igazolja, hogy a késedelmes

olvasót a késedelmi díj megfizetésére és a könyv visszaszolgáltatására, ill. a könyv árának megtérítésére már előzetesen felszólította és az igazoltan elküldött felszólítás óta 15 nap telt el, a végrehajtást kérő könyvtár székhelye ill. működési területe szerint illetékes közjegyző végrehajtási záradékkal látja el az állami és tanácsi könyvtári hálózatba tartozó könyvtáraknak olyan hátraléki kimutatását, amely e könyvtáraktól kölcsönvett könyvek elvesztéséből, vagy megrongálásából ill. visszaszolgáltatására eredő követelésekre vonatkozik.⁷

Iltékes az a közjegyző, akinek a könyvtár működési területén hatásköre van. Ide nyújtja be a könyvtár a hátraléki kimutatását, melyet a közjegyző akkor láthat el végrehajtási záradékkal, ha abban fel van tüntetve a könyvtár és az olvasó neve és címe, a késedelmes olvasótól követelt művek és azok értéke, hozzászámítva a feldolgozási költségek és a könyvtárnak az ügy lebonyolításával kapcsolatban felmerült egyéb kiadásai (postai költség stb.), valamint csatolva van a könyvtár felszólításának másolata. A könyvtár kérvényében az olvasó munkaadóját is meg kell jelölni, hogy a jogerőre emelkedett közjegyzői végzés alapján az összeg az olvasó béréből letiltható legyen. Az így levont összeget a munkaadó azután a könyvtár számlájára átutalja.

Ha a kölcsönzések folytán a könyvek egy elenyésző kis hányada vész is el, az országos viszonylatban már tekintélyes összeget jelenthet. Tehát a könyvtárosnak mindent el kell követnie, hogy a társadalom könyvvagyonát megóvjá. De ez mégsem jelentheti azt, hogy a kölcsönzést még körülményesebbé tegye és ezáltal az olvasókat elriassza.

Jegyzetek

1. 1959. évi IV. tv. *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve*. XLVIII. fejezet bevezető indokolása.
2. PTK 207. ...
3. *Furmin, I.*: Jobban bízunk a könyvtárosban és az olvasókban. Ford. = *Könyvt. Figy.* 1961. 7. évf. 3. sz. 162—167. p.
4. PTK 585. ...
5. *A könyvtári szolgálat jogi szabályozása*. Szerk.: *Takács József*. Bp. 1958. 272 p.
6. 5.124/1955. KGM szám. = *Kohó- és Gépipari Közl.* 1955. május 13. 182. p. és 24/K/1955. ÉM sz. együttes utasítás. = *Építésü. Ért.* 1955. jún. 9. 236. p.
7. 1955. évi 21. tvr. 14. §.

Das Rechtsverhältnis beim Verleihen von Büchern

G. SZÁSZ

Das Verleihen von Büchern seitens der Bibliotheken ist vom juristischen Standpunkt aus weder ein Miets noch ein Darlehensvertrag, sondern eine Gebrauchsleihe. Dieser Buchverleih ist eigentlich ein Leihvertrag, kraft dessen die Bibliothek dem Leser Bücher oder andere Schriften für eine, im Statut der Bibliothek bestimmte Zeitdauer zur Verfügung stellt und die der Leser nach Ablauf der Leihfrist zurückzuerstatten hat. Im Falle des Leihverkehrs zwischen Bibliotheken liegt ein doppeltes Rechtsverhältnis vor: der Leser ist verpflichtet, die entliehenen Schriftwerke mit entsprechender Vorsicht zu behandeln. Entsprechend dem persönlichen Charakter des Verleihs darf das entliehene Buch — ohne Bewilligung der Bibliothek — an dritte Personen nicht weitergegeben werden. Im Falle der Leihfristüberschreitung ist der Leser verpflichtet eine Verzugsgebühr zu bezahlen. Wenn das Buch verlorengeht oder beschädigt wird, hat der Leser der Bibliothek einen entsprechenden Schadenersatz zu leisten.